

Miten Jeesus-traditiota välitettiin?

Opetuskokonaisuuden tavoite:

1. Oppilas ymmärtää koulukunnan käsitteen tieteellisessä tutkimuksessa.
2. Oppilas tuntee pääpiirteittäin 3 keskeistä teoriaa varhaiskristillisestä traditionvälittämisestä.

Materiaali:

Neljä piirtoheitinkalvoa:

- i) Tieteelliset koulukunnat
- ii) Bultmannin malli
- iii) Gerhardssonin malli
- iv) Baileyn malli

Teksti: ”Miten Jeesus-traditioita välitettiin?”

Keskeisiä termejä

Profeetta = Henkilö, joka transsissa tai muussa tietoisuuden muuttuneessa tilassa tuo esille asioita, joiden uskotaan olevan lähtöisin henkiolennotta tai Jumalalta. Hänen välittämänsä sanomaa on tapana kutsua profetiaksi.

Synoptinen evankeliumi = Matteuksen, Markuksen ja Luukkaan evankeliumeita kutsutaan synoptisiksi evankeliumeiksi, koska niiden kertomukset muistuttavat merkittävästi toisiaan. Suurin osa tutkijoista uskoo sekä Matteuksen evankeliumin että Luukkaan evankeliumin kirjoittajien käyttäneen Markuksen evankeliumia lähteenään.

Jeesus-traditio = Kertomus Jeesuksesta tai hänen opetuksestaan. Ilmauksella voidaan tarkoittaa joko yksittäistä kertomusta tai sitten Jeesuksesta kertovaa kokonaisuutta.

Jerusalemien temppeli = Juutalaisen uskonnon keskus aina vuoteen 70 jKr., jolloin roomalaiset hävittivät sen. Juutalaisuus muutti olennaisesti muotoaan vuoden 70 jälkeen, ja syntyi niin sanottu rabbiininen juutalaisuus.

Rabbiininen kirjallisuus = Juutalaisten teologista kirjallisuutta, jota alettiin keskitetysti koota Jerusalemien hävittämisen jälkeen vuonna 70 jKr.

Kulttuuriantropologia = Ihmisyhteisöjä ja näiden kulttuuria tutkiva tieteenala.

Miten traditiota välitettiin?

Jeesuksen kuoleman ja evankeliumien kirjoittamisen väliin jää useimpien tutkijoiden mukaan 30-60 vuoden ajanjakso. Kertomukset Jeesuksen opetuksista ja teoista kiersivät tällöin varhaiskristillisissä yhteisöissä suullisena perimätietona. Evankeliumit on pitkälti koottu tällaisista kertomuksista, joskin niissä on näkyvissä myös kirjoittajien eli evankelistojen oma kädenjälki. Vaikka itse suullisen jakson olemassaolosta ollaan varsin yksimielisiä, kysymys perimätiedon välittämisen luonteesta jakaa tutkijoita.

Tieteellisessä tutkimuksessa on varsin tavallista, että jotakin tiettyä aihetta selvittelevät tutkijat jakautuvat erilaisiin koulukuntiin. Vaikka kaikkien tutkijoiden käyttämä materiaali olisi pääpiirteittäin sama, eri koulukunnat saattavat tehdä siitä hyvinkin erilaisia johtopäätöksiä.

Koulukunnat saattavat muodostua esim. jonkin tietyn yliopiston tai professorin ympärille. Tämän oppilaat oppivat asioita kyseisen professorin näkökannalta ja alkavat tehdä omaa tutkimustaan samoista lähtökohdista. Toisinaan poliittiset tai muut ideologiset näkemykset vaikuttavat tutkijoiden tapaan ajatella. Esimerkiksi feminismi on vaikuttanut moniin Uuden testamentin tutkijoihin siinä määrin, että voidaan puhua feministisestä koulukunnasta. Usein koulukunnat ovat kuitenkin löyhiä ja niihin kuuluvilla tutkijoilla on keskenäänkin erilaisia näkemyksiä. Avoin keskustelu, ”tieteellinen diskurssi” on tieteen tärkeä elementti. Tieteellistä tekstiä onkin syytä lukea aina kriittisesti analysoiden. Pelkkä toteamus ”tiede on osoittanut” tai ”tiedemiehet ovat sitä mieltä, että” ei ole kovinkaan mielekäs. Tärkeää on tarkastella perusteluja, joita näkemysten puolesta esitetään.

Seuraavassa esitetään kolme keskeisintä koulukuntanäkemyistä suullisen vaiheen traditionvälityksen mekanismeista.

Kontrolloimaton ja epämuodollinen

Tämän näkemyksen mukaan varhaiskristityt kertoivat Jeesuksesta varsin vapaasti ja luovasti kehittäen tarpeen mukaan myös kuvitteellisia kuvauksia. Kuuluisin tämän koulukunnan edustaja oli saksalainen *Rudolf Bultmann* (1889-1976), joka myös uskoi, että varhaiskristilliset profeetat puhuivat ikään kuin ylösnousseen Jeesuksen suulla. Nämä profetiat sekoittuivat kertomuksiin Jeesuksesta. Näin evankeliumeihin lopulta päätynyt aines paljastaakin Bultmannin mukaan enemmän seurakunnan elämäntilanteista kuin historiallisesta Jeesuksesta.

Perustelut:

- i) On yleisesti tunnettua, että tarinoita kerrottaessa niiden sisältö muuttuu varsin paljon. Klassinen esimerkki on lasten pelaama viidakkopuhelin, jossa jokainen kuiskaa vuorotellen toiselta kuulemansa viestin seuraavalle. Alkuperäisestä jutusta ei tavallisesti ole oikeastaan mitään elementtejä jäljellä.
- ii) Varhaiskristittyjen keskuudessa oli profeettoja, joiden uskottiin puhuvan Jumalalta saatuja viestejä.
- iii) Monille Jeesuksen sanoille on keksitty mielekäs selitys jostakin varhaiskristillisen yhteisön elämäntilanteesta.
- iv) Synoptiset evankeliumit (Matteus, Markus, Luukas) antavat melko lailla Johanneksen evankeliumista poikkeavan kuvan Jeesuksesta. Erot saattaisivat selittyä hyvin vapaalla Jeesus-tradioiden kehitymisellä tämän kuoleman jälkeen.

Kontrolloitu ja muodollinen

Erityisesti ruotsalaiset tutkijat ovat kritisoineet edellä esitettyä teoriaa ja väittäneet varhaiskristittyjen välittäneen kertomuksia Jeesuksesta kontrolloidusti. *Birger Gerhardsson* tutki juutalaisten rabbin tapaa opettaa uskonnollisia traditioita ja arvioi varhaiskristittyjen toimineen samalla tavalla. Erityisesti Jeesuksen opetukset olisi siis opeteltu tarkasti ja opetettu kontrolloiduissa tilanteissa edelleen uusille kristityille.

Perustelut:

- i) Vaikka Gerhardssonin käyttämät esimerkit ovat ajalta jälkeen 70 jKr., voidaan olettaa, että opiskelumenetelmät samassa kulttuuripiirissä olivat suurin piirtein samanlaisia joitain vuosikymmeniä ennen vuotta 70 jKr.
- ii) Ulkoa opetteleminen oli keskeisin opiskelutapa ja monia ei-kirjallisia kulttuureita tutkimalla on havaittu ihmisten oppivan laajojakin kokonaisuuksia ulkoa.
- iii) Evankeliumien perusteella näyttää siltä, että Jeesuksen opetukset olivat helposti muistettavassa muodossa (esim. runojen tyyliin).

- iv) Uudessa testamentissa viitataan useita kertoja samantapaisin termein tradition välittämiseen kuin rabbiinisessa kirjallisuudessaakin.

Kontrolloitu ja epämuodollinen

Amerikkalainen tutkija Kenneth Bailey vietti vuosikymmeniä Lähi-idän maalaisyhteisöissä tutkien mm. kansanperinteiden välittämistä. Hän havaitsi, että yhteisön identiteetin kannalta olennaisia kertomuksia kontrolloitiin siten, että kertoja saattoi muuttaa toissijaisia yksityiskohtia, mutta ydinasioiden mennessä väärin yleisö korjasi kertojaa.

Perustelut:

- i) Teoria perustuu ruohonjuuritason kulttuuriantropologiseen tutkimukseen.
- ii) Bailey pyrki eroon modernin kulttuurin ennakko-oletuksista ja tarkasteli ilmiötä kulttuurissa, jonka voidaan olettaa olevan monessa suhteessa samantapainen kuin ensimmäisen vuosisadan kristilliset yhteisöt.
- iii) Teoria selittäisi monia evankeliumien välillä olevia eroavaisuuksia ja toisaalta samalla monet ilmeiset yhtäläisyydet.

Pohdintaa

Historian tutkimuksessa on tapana tehdä rinnastuksia (analogioita) nykyisten ilmiöiden ja historiassa tapahtuneiden ilmiöiden välillä. Oletamme ihmisten monessa suhteessa ajatelleen ja toimineen samoin kuin ihmiset nykyäänkin. Traditionvälittämistä tarkastellessamme voimmekin miettiä, miten paljon tiedämme esimerkiksi 1960-luvulla ja 1970-luvulla tapahtuneista asioista. Rinnastuksen tekeminen ei kuitenkaan ole mutkatonta. Kyseisistä vuosikymmenistä on paljon kirjallista tietoa, kuvamateriaalia, elokuvia yms. Ensimmäisen vuosisadan Palestiinassa tilanne oli olennaisesti erilainen ja tieto perustui lähes yksinomaan muistamiseen ja suullisesti välitettyyn tietoon. Toisaalta antiikissa ihmisten kyky muistaa oli mitä ilmeisimmin harjaantunut huomattavasti paremmaksi kuin nykyaikana elävillä. Myös ulkoa opettelemista korostettiin koulutuksessa. On myös pohdittava mitä mahdollisia motiiveja kertojilla olisi ollut kertomuksien muuttamiseen tai muuttamatta jättämiseen.

Kysymyksiä pohdittavaksi

- 1. Mitä lapsena oppimiasi loruja, lauluja tai sanontoja muistat?
- 2. Millaisia kertomuksia tai asioita on helppo muistaa tarkasti?
- 3. Millaisia tapauksia tarinoiden muuttumisista tiedät?